

Гной

Леанід Галубовіч

Гной пахне вясною. І гэты пах займае нам дух, пакуль не ўзрастуць вакол нас краскі жыцця.

Дзе тоўпіцца быдла — там топчацца *гной* і ўсё жывое *загнівае*, сабраўшыся ў адным стойле. Некаторыя ж узялі ў галаву дурное і даводзяць, што народ і ёсьць тым быдлам. Якое невуцтва й цемрашальства...

Не, шаноўнае спадарства! Быдла ня ёсьць народам. Але і ў Вашых словах ёсьць доля праўды — *гной* адтуль.

І нездарма, відаць, так кучна таўкуцца ў вастрозе беларускага слоўніка словы гнёт, гнеў, гнюс, гном і *гной*...

А калі *гною* збіраецца многа, то мы задобрываем ім зямлю бацькоў сваіх, каб радзіла яна для дзяцей нашых.

Што праўда, ад рознага быдла — іншы *гной*, які мае сваю адметнасьць і форму, і колер, і пах... Але сутнасьць яго — адна. Ён касмапалітычны, бо прыжываецца на любой зямлі й робіць яе хлебадайнай. І хоць разбурае арганічную самабытнасьць яе, а ўсё ж пакідае семя ў сувэрэннай памяці для адраджэньня згноенага.

Ёсьць людзі, якія лепяць зь яго свой дом пад небам, і такія, што ўсчыняюць зь яго агонь для дому — і так грэюцца пры вечнасьці роду свайго.

На *гноі* мінулага ўзьходзіць квет будучага. І самыя прыгожыя ружы пунсавекоў на ім цнатлівай чырванью...

Таму ані ў кога з нас не павінна ўзьнікаць сумневу, што наша будучае будзе пахнуць... вясной...

Гоман

Сяржук Сокалаў-Воюш

„Пад гоман вясёлы, пад зван чары поўнай“, — сьпявалі ў 20–30-х гадох нашага стагодзьдзя свой партыйны гімн беларускія эсэры.

А яшчэ раней — напрыканцы XIX стагодзьдзя — назву „Гоман“ мела беларуская народніцкая суполка, якая ўтварылася зь беларускіх студэнтаў у Пецярбургу. Суполка выдавала часопіс „Гоман“.

Апрача часопіса „Гоман“ у 1916—18 гадох мелі беларусы і газету з такой самай назвай. Яна выдавалася ў Вільні і двойчы на тыдзень кірылкай і лацінкай заклікала наш народ да яднаньня, утварэньня незалежнай Беларускай рэспублікі, апавядала пра гісторыю, інфармавала.

Гоман, гамонка, гамана, гаманіць. Крычаць, гамоняць, а ня ведаюць, дзе звоняць. Гаманілі, гаманілі, дагаманіліся — зманілі. І наадварот — *угаманіцца, угаманіць, угамоньваць, угамон.* Угамону няма — кажуць пра таго, каго няможна стрымаць ці супакоіць.

Савецкія слоўнікі пад уздзеяннем расейскай мовы тлумачылі слова *гоман* як бязладны шум, мноства галасоў, ці — у пераносным значэньні — спалучэньне прыродных гукаў. Выходзіць, назвы пэрыёдыкаў „Гоман“ азначалі бязладнасьць і шматгалосьсе. Наўрад ці гэта слушна.

Ян Станкевіч у сваім слоўніку выразна акрэсьлівае: *гоман* — жывая, у тым ліку й гучная гаворка.

У іншых славянскіх мовах слова *гоман* гучыць амаль гэтаксама, як і ў беларускай — украінскае *гомін*, чэскае *homon*, польскае *gomon*. Паводле паходжання яно звязанае з усходнеславянскім *gomy*, *gomy* — „шум, галас“. У іншых эўрапейскіх мовах крэўныя нашага *гоманы* — старажытнасьляндзкае *gatan* — радасьць, весялосьць і ангельскае — *game* — гульня.

Горад

Сяргей Шуна

„Не люблю я места, па-расейску — горад“, — напісаў бацька новабеларускай літаратуры Францішак Багушэвіч. Гэтая фраза нібы задала цэлую сацыяльную парадыгму нянавісьці беларуса да *гораду*, яе можна паставіць у адзін шэраг зь іншымі крылатымі фразамі, якія доўгі час складалі партрэт беларуса, — „Людзьмі звацца“, „Бо я мужык, дурны мужык“, „Не забывайце... каб ня ўмёрлі“...

Цікава, што складаная гісторыя дачыненняў беларуса з *горадам* адбілася і на самой тэрміналёгіі. „Горад“ — слова старадаўняе, якое гадоў тысячу таму азначала нешта крыху іншае — агароджанае селішча зь сядзібай палітычнай і духовай адміністрацыі. Цывілізацыйна старадаўні *горад*, мабыць, мала розьніўся ад вёскі.

За часы Вялікага Княства Літоўскага беларускія землі разам з *гарадамі* набываюць новую якасьць, спазнаўшы цывілізацыйную трансфармацыю і далучыўшыся да Эўропы. Гэтая перамена адлюстравалася і ў зьмене тэрміну. *Горад* пачаў называцца „местам“. Тады ж узьнікла і польскае „miasto“, і літоўскае „miestas“, і украінскае „місто“ — так абазначыўся наш усходнеэўрапейскі субкантынэнт.

Беларусы ў месьце адчувалі сябе гаспадарамі. У месьце панавала старабеларуская мова, якою пісаліся акты й граматы, абвяшчаліся на пляцах загады й пастановы.

Аднак надыйшлі часы, калі беларускую культуру зь местаў выцесьніла польская, а пасля расейская. І беларусы незалюбілі места (па-расейску — *горад*). Якраз у гэты момант узьнікала новая беларуская палітычная нацыя, базаю якой ужо непадзельна была вёска. Места занялі расейцы і пераназвалі *горадам*.

Супрацьстаяньне *гораду*/вёскі і спроба беларусізацыі *гораду* працягваліся ўсё XX стагодзьдзе. Ці палюбілі мы *горад*? Ці палюбіў *горад* нас?..

Грыб

Сяргей Харэўскі

Што можа быць больш беларускім за „*грыбочкі*“ на сьвяточным стале? *Грыбы* ў сьмятане, *грыбы* ў алеі, *грыбы* ў капусьце, ды, урэшце, наш нацыянальны шэдэўр — яйкі, начыненыя *грыбамі*.

Грыб — расьліна таямнічая, нібы бяз кветак, нібы без пладоў. *Грыб* — плод сам па сабе, падораны беларусам шчодраю рукою Стваральніка. Гэта ж праўда, як ня ўродзіць поле, то ўродзіць лес. А ў беларускім лесе больш як дзьве сотні *грыбоў*, любы зь якіх упрыгожыць стол. Лісіцы, абабкі, апенькі. Ну каму яшчэ так пашанцавала?